

Sylvain Auroux

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ
της
Γλώσσας

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

<i>Τι είναι η φιλοσοφία της γλώσσας;</i>	13
Οι γλωσσικές επιστήμες	13
Το απροσδιόριστο πεδίο της φιλοσοφίας της γλώσσας	15
Μια προβληματολογική προσέγγιση	20
Το αντικείμενο αυτού του βιβλίου	23

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

<i>Η ανθρώπινη γλώσσα</i>	29
Γιατί είναι φιλοσοφικό πρόβλημα η φύση της γλώσσας;	29
Λόγος περί νόησης και τα «διανοητικά»	34
Τα μέρη του λόγου και το θεώρημα του Πλάτωνα	36
Οι λειτουργίες της γλώσσας	39
Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ανθρώπινης γλώσσας	41
Το ζήτημα της γλώσσας των ζώων	45
Το ζήτημα της καταγωγής των γλωσσών	53

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

<i>Η γραφή</i>	59
Τι είναι η γραφή;	59
Η γραφή και η εξουσία	62
Προφορικός και γραπτός λόγος	65
Ο γραφικός λόγος	69
Η γραφή και η γέννηση των επιστημών της γλώσσας	71
Γραμματική και γραφικός λόγος	76
Από τον προφορικό στον γραπτό λόγο	80
Η αρχι-γραφή και η διαφορά	82

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

<i>Η φύση του γλωσσικού σημείου</i>	91
Σε τι συνίσταται το γλωσσικό σημείο;	91
Η ψηφιοποίηση του νου	94
Οι δισταγμοί του Port-Royal	96
Η εφεύρεση της σημειωτικής	99
Ο Condillac και η σημειωτική	105
Η συμβασιοκρατία του Locke	107
Η αυθαιρεσία της γλώσσας	112
Συμβασιοκρατία και νοησιαρχία	116
Η συμπεριφοριστική αντίληψη περί σημείου	119
Η σωσσυριανή θεωρία της αξίας	121
Η δυάδα, η τριάδα και παραπέρα	124
Με ποια έννοια η σημειωτική/σημειολογία μπορεί να είναι επιστήμη;	128

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

<i>Γλώσσα και οντολογία I. Το είναι και οι λέξεις</i>	137
Ποια είναι η θεμελιώδης σχέση της οντολογίας με τη γλώσσα;	137
Οι κατηγορίες του Αριστοτέλη και η κατηγορηματική σύλληψη της πρότασης	140
Το λεκτόν και η ποικιλότητα της οντολογίας	149
Το πρόβλημα της αναφοράς (1): υποβολή (supposition) και έκταση (extension)	153
Το πρόβλημα της αναφοράς (2): καταδήλωση (dénotation) και περιγραφή (description)	160
Το ζήτημα του κύριου ονόματος	165

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

<i>Γλώσσα και οντολογία II. Γλωσσική σχετικότητα</i>	175
Το ζήτημα της αναλυτικότητας (analyticité)	175
Η θέση των Sapir-Whorf	180
Η νοησιαρχική λύση στη γλωσσική σχετικότητα	183
Η απροσδιοριστία της μετάφρασης και η αδιαφάνεια της αναφοράς	192
Η σχετικότητα της οντολογίας και το ζήτημα της καθολικής γλώσσας	199

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

<i>Σκέψη και γλώσσα</i>	209
Τι είναι η σκέψη;	209
Το ζήτημα της προθετικότητας (intentionnalité)	210
Συνείδηση και προθετικότητα: η θέση του Husserl	212
Ένταση, πρόθεση, έκταση	214
Μηχανές και γλωσσική συμπεριφορά	217
Το ζήτημα των αφασιών	219
Αφασία και γνωσιακές ικανότητες	223
Γλώσσα και γνωσιακή ανάπτυξη	225
Το πρόβλημα του νομιναλισμού	231

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

<i>Γλώσσα και υποκειμενικότητα</i>	239
Υποκειμενικότητα και διυποκειμενικότητα	239
Heidegger: η υπαρξιακή ανάλυση της γλώσσας	241
Lacan και Heidegger: το ζήτημα της αλήθειας	244
Ψυχανάλυση και γλώσσα: η επιστροφή στον Freud	246
Γλώσσα και ασυνείδητο: η λογική του σημαίνοντος	249
Η ανατροπή του υποκειμένου: υποκείμενο του ασυνειδήτου και υποκείμενο του cogito	254
Wittgenstein και Freud: η «γοητεία που ασκεί η γλώσσα»	256
Τα γλωσσικά παίγνια (Language games)	258
Η έλλειψη ιδιωτικής γλώσσας και ο αγώνας ενάντια στη γλώσσα	260
Τι σημαίνει η άρνηση της μεταγλώσσας;	263

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

<i>Ο εκμηχανισμός της γλώσσας</i>	273
Η τρίτη τεχνολογιστική επανάσταση	273
Η αυτόματη μετάφραση	274
Η αυτόματη τεκμηρίωση	278
Τεχνητή νοημοσύνη και ΑΕΦΓ	281
Η συντακτική ανάλυση	285
Η σημασιολογική-λογική ανάλυση	287

Η εννοιολογική ανάλυση	290
Η θεωρία των συνάψεων ή συνδεσιακή θεωρία (connexionnisme)	294
Η τεχνική και οι φιλοσοφικές θέσεις	297
Το κινεζικό δωμάτιο και τα γλωσσικά εργαλεία	298

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

<i>Φιλοσοφία της γλωσσολογίας</i>	307
Τι είναι η φιλοσοφία της γλωσσολογίας;	307
Το ζήτημα της λογικής και της αγγλοσαξονικής φιλοσοφίας της γλώσσας	311
Η σύγκριση της θετικής γνώσης και των φιλοσοφικών προβλημάτων	315
Η διαμάχη των φωνητικών νόμων	320
Τι είναι κανόνας;	323
Η οντολογία των επιστημών της γλώσσας	329
Το πρόβλημα της γλώσσας	334
Τα γλωσσικά καθολικά χαρακτηριστικά	337

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

<i>Γλωσσική ηθική</i>	347
Σε τι συνίσταται η ηθική;	347
Η γλωσσολογία και η γενική επιστημονική ηθική	348
Ο Πλάτωνας και η καταδίκη της ρητορικής	350
Από την κριτική του Locke για την κακή χρήση των λέξεων ως τις διαλογικές αρχές	353
Ο γλωσσικός ρατσισμός	357
Η ποιότητα της γλώσσας	362
Το δικαίωμα των ατόμων να διαθέτουν τη γλώσσα τους	368

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

<i>Γλωσσικές γνώσεις και γλωσσικά αινίγματα</i>	375
Όπου ο αναγνώστης θα είχε άδικο να νιώθει ανακουφισμένος	375
Όπου θίγουμε το ζήτημα του ανορθολογισμού	377
Όπου ο αναγνώστης πρέπει να αποφασίσει για το δρόμο που θέλει να ακολουθήσει	379

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

<i>Χρονολόγιο του γλωσσικού στοχασμού</i>	383
1. Οι απαρχές του στοχασμού γύρω από τη γλώσσα	383
2. Ο ευρωπαϊκός Μεσαίωνας	391
3. Από την Αναγέννηση στο τέλος του Διαφωτισμού	395
4. Ο 19ος αιώνας και ο γλωσσικός θετικισμός	401
5. Ο 20ός αιώνας και η γλωσσική στροφή	408

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

<i>Τυπικά συστήματα, μηχανή Turing, υπολογισιμότητα και τυπικές γλώσσες</i>	425
Η έννοια του τυπικού συστήματος	425
Η μηχανή Turing	427
Η υπολογισιμότητα και η θέση Church-Turing	431
Η μαθηματικοποίηση της γραμματικής	435
Σύνταξη και σημασιολογία	439
Οι συντακτικοί αναλυτές	441

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	447
------------------------	-----

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΝΟΜΑΤΩΝ	463
------------------------------	-----

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΕΝΝΟΙΩΝ	473
-----------------------------	-----

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο 1

Η ανθρώπινη γλώσσα

Γιατί είναι φιλοσοφικό πρόβλημα η φύση της γλώσσας;

Το γεγονός πως ο άνθρωπος μιλάει είναι ήδη ένα αίνιγμα· το ότι είναι ο μόνος που μιλάει είναι εξίσου μυστηριώδες και μερικές φορές αντικείμενο αμφισβήτησης· το γεγονός, τέλος, ότι μπορεί να το κάνει σε γλώσσες τόσο διαφορετικές μεταξύ τους που δεν μπορεί να γίνει η μία κατανοητή από την άλλη είναι, από πρώτη άποψη, ακατανόητο. Οι μύθοι επιχειρούν να απαντήσουν σε αυτά ακριβώς τα ερωτήματα. Η Γένεση, που περιέχεται στην Παλαιά Διαθήκη και προέρχεται πιθανόν από κάποιο αρχαιότερο σουμεριακό υπόβαθρο, προχωρά σε δύο χρόνους: από τη μία, ο Αδάμ ονοματίζει τα ζώα και τα πράγματα και έτσι εξηγείται η πρώτη γλώσσα και το προνόμιο της ανθρωπότητας· από την άλλη, ο Θεός, θέτοντας τέλος στην κατασκευή του Πύργου της Βαβέλ, δημιουργεί την πρώτη διαφοροποίηση των γλωσσών. Στους Ντόγκον (βλ. Calame-Griaule, 1965), ο Βίνου-Σέγου, ο πρώτος άνθρωπος που δέχτηκε την αποκάλυψη του λόγου, απέκτησε διαμιάς όλες τις γλώσσες, οι οποίες ανέρχονταν στον συμβολικό αριθμό των δώδεκα (ό.π., σσ. 98-99). Αλλού, οι άνθρωποι και τα ζώα, μολοντί είχαν ξεχωριστά ιδιώματα, στην αρχή διέθεταν κάποια δυνατότητα επικοινωνίας, μέχρι που κάποιο δυσάρεστο γεγονός αφαιρεί από τα ζώα το λόγο και εγκαθιδρύει τη διαφορά μεταξύ Φύσης και Πολιτισμού.

Οι Ντόγκον έχουν διαφορετικές λέξεις για να περιγράψουν την ανθρώπινη ομιλία, την άναρθρη κραυγή των έμβιων όντων και τους διάφορους ήχους της φύσης. Καθώς η ανθρώπινη ομιλία δεν είναι ούτε απλός θόρυβος ούτε απλή άναρθρη κραυγή, η αναγνώριση και η διάκρισή της είναι διαισθητικές. Η γλώσσα είναι *έναρθρη*: οι Έλληνες, προκειμένου να επιμείνουν σε αυτή της την ιδιότητα, έδιναν μάλιστα παραδείγματα ηχητικών ακολουθιών, όπως το *βλίτυρι*, οι οποίες δεν ήταν μεν λέξεις, διέθεταν όμως άρθρωση. Δεν αναγνωρίζουμε τη γλώσσα μονάχα από τις φυσικές ιδιότητες του ήχου: μπορούμε να προφέρουμε την ίδια λέξη με πάμπολλες ακουστικές εκδοχές. Αυτό που χαρακτηρίζει ένα γλωσσικό στοιχείο είναι η λειτουργική του φύση. Ο άνθρωπος, ο οποίος μιλάει και ακούει, δεν αναγνωρίζει τόσο την πραγμα-

τικότητα των ήχων όσο την εξαιρετικά περιορισμένη (καμιά εικοσαριά φωνήματα) λειτουργική τους δομή. Για να ακούσουμε κάποιον να μιλάει πρέπει καταρχήν να κωφεύσουμε στην ποικιλότητα των θορύβων!

Στο περίφημο πέμπτο μέρος του *Λόγου περί της μεθόδου* (1637), ο Descartes, πιστός στην κυρίαρχη τάση της ιουδαιοχριστιανικής παράδοσης, σημειώνει πως «ακόμα και οι πιο μωροί άνθρωποι» μπορούν να μιλήσουν, αλλά ούτε οι μηχανές ούτε, ακόμα περισσότερο, τα ζώα έχουν αυτή τη δυνατότητα. Το ανθρώπινο πλάσμα, εκτός εάν υπάρχει κάποια σοβαρή και διεγνωσμένη φυσική αναπηρία, αποκτά πάντα πρόσβαση στη γλώσσα. Στον εγκέφαλο, οι περιοχές της γλώσσας διαμορφώνονται ήδη πριν από τη γέννηση και είναι, συνεπώς, το αποτέλεσμα οντογεννητικής ανάπτυξης. Το ανθρώπινο νήπιο δεν μιλά όταν έρχεται στον κόσμο (λατ. νήπιο: *in-fans*: που δεν μιλά): πρέπει να μάθει μια γλώσσα ακολουθώντας στάδια τα οποία συνδυάζονται με την ανάπτυξη της κινητικότητάς του:

5 μηνών: ψελλίσματα· γλωσσικοί ήχοι¹. Κινητικότητα: κάθεται στηριζόμενο στα χέρια του· πιάνει αντικείμενα.

1 έτους: κατανόηση ορισμένων λέξεων· αναδιπλασιασμός συλλαβών· χρήση μιας ή δύο λέξεων. Κινητικότητα: στέκεται όρθιο, περπατά χρησιμοποιώντας στηρίγματα.

18 μηνών: θησαυρός 30 έως 50 λέξεων οι οποίες δεν συνδυάζονται σε φράσεις· ακολουθείς ήχων με επιτόνιση· πρόδος της κατανόησης. Κινητικότητα: χειρισμός αντικειμένων· περπατά, αλλά κατεβαίνει τις σκάλες μπουσουλώντας.

2 ετών: περισσότερες από 50 λέξεις· οι περισσότερες φράσεις είναι των δύο λέξεων· το ψέλλισμα εξαφανίζεται. Κινητικότητα: τρέχει, κατεβαίνει τις σκάλες προτάσσοντας ένα πόδι κάθε φορά.

30 μηνών: κάθε μέρα χρησιμοποιεί και νέες λέξεις· φράσεις των τριών και περισσότερων λέξεων· αρχή της εμφάνισης των γραμματικών λέξεων· καλή κατανόηση αυτού που λένε οι ενήλικες· αντικατάσταση πολλών γραμματικών λαθών. Κινητικότητα: τρέχει, στέκεται στο ένα πόδι, παιχνίδια κατασκευών.

3 ετών: λεξιλόγιο πάνω από χίλιες λέξεις· μείωση των λαθών. Κινητικότητα: περπατά στις μύτες των ποδιών· κατεβαίνει τις σκάλες και με τα δύο πόδια· κάνει άλματα.

54 μηνών: η γλώσσα έχει συσταθεί· τα γραμματικά λάθη εντοπίζονται στις λιγότερο συνηθισμένες εκφράσεις. Κινητικότητα: πηδά πάνω από ένα σκονί, παίζει κουτσό, περπατά κατά μήκος μιας γραμμής.

Από τη στιγμή που οι γλωσσικές δεξιότητες αντιστοιχούν σε εγκεφαλικούς εντοπισμούς, μπορούμε να πούμε πως διαθέτουν εγγενή χαρακτηριστικά. Στα τέλη του 18ου και τις αρχές του 19ου αιώνα οι προσπάθειες του δρα Itard να εκπαιδεύσει ένα «άγριο παιδί», τον Βίκτορα, ο οποίος ανακαλύφθηκε στην περιοχή του Aveyron, έδωσαν ένα θεμελιακό αποτέλεσμα. Αντίθετα απ' ό,τι προέβλεπε ο αισθησιοκρατικός εμπειρισμός του Condillac, με αφετηρία τον οποίο ανέπτυξε το εκπαιδευτικό του πρόγραμμα ο Itard,

ο Βίκτορας δεν έμαθε ποτέ του να μιλάει. Σε διάστημα δύο αιώνων, όλες οι ανάλογες περιπτώσεις γνώρισαν την ίδια αποτυχία. Η ερμηνεία που γίνεται ευρύτερα αποδεκτή είναι πως, αν οι γλωσσικές δεξιότητες δεν χρησιμοποιηθούν πριν από την εφηβεία, φαίνεται πως δεν βρίσκονται πλέον στη διάθεση του ατόμου. Εξάλλου, κάθε παιδί έχει τη δυνατότητα να μάθει οποιαδήποτε γλώσσα. Θα πρέπει να συμπεράνουμε πως, εάν η παραδοχή πως η γλωσσική ικανότητα είναι εγγενής στοιχειοθετείται, δεν συμβαίνει το ίδιο με τη δομή της καθεμιάς συγκεκριμένης γλώσσας, με εξαίρεση πιθανόν χαρακτηριστικά που, εάν υπάρχουν, είναι κοινά σε όλες τις γλώσσες.

Από τη δαρβίνεια θεωρία συνάγεται πως το ανθρώπινο πλάσμα είναι προϊόν εξέλιξης. Κατά συνέπεια, οι γλωσσικές ικανότητες, από τη μία, και οι διάφορες γλώσσες, από την άλλη, είναι και οι ίδιες προϊόντα και έχουν μια αρχή. Η προϊστορική μελέτη της ανθρωπότητας δεν αρχίζει πραγματικά παρά μόνο τον 19ο αιώνα με την ανακάλυψη ευρημάτων, όπως του Aurignac και του Cro-Magnon, και ανθρώπινων οστών για τα οποία διατυπώθηκε η υπόθεση πως ήταν σύγχρονα ζώων που σήμερα έχουν εξαφανιστεί. Μολοντί πολλά σημεία είναι ακόμη σκοτεινά, οι σημερινές γνώσεις προσφέρουν ένα εποπτικό χρονολογικό πλαίσιο. Στην αρχή τοποθετούνται οι *δρουπίθηκοι* (22 εκατομμυρίων ετών), οι οποίοι περπατούν στηριζόμενοι στην ανάστροφη της παλάμης και οι οποίοι είναι πιθανόν οι πρόγονοι των *πονγκιδών* (από τους οποίους επιβιώνουν ακόμη οι γορίλλες, οι ουρακοτάγκοι και οι χιμπαντζήδες) και των *ανθρωπιδών*. Αυτοί οι τελευταίοι εμφανίζονται παράλληλα με τους *αυστραλοπίθηκους* (3,5 εκατομμυρίων ετών· όρθια στάση). Όλα τα παλαιότερα ευρήματα οστών τοποθετούνται στην ανατολική και νότια Αφρική. Ο *αφρικανικός αυστραλοπίθηκος*, πριν από 2,5 εκατομμύρια χρόνια περίπου, επιμερίζεται σε πολλές γενιές και δεν επιζεί· μια από αυτές αντιστοιχεί σε ένα καινούργιο είδος, τον *homo habilis* (2 εκατομμυρίων ετών, ο οποίος εξαφανίζεται πριν από 1,6 εκατομμύρια έτη περίπου· κρανιακή χωρητικότητα από 600 έως 800 κ.εκ· πρώτα εργαλεία από λαξευμένο λίθο). Από αυτόν προέρχεται ο *homo erectus* (1,5 εκατομμυρίων ετών, εξαφανίζεται γύρω στο 300.000· κρανιακή χωρητικότητα από 775 έως 1.250 κ.εκ· χρήση της φωτιάς), από τον οποίο έχουμε βρει υπολείμματα στην Αφρική, την Ασία και την Ευρώπη, κάτι που, κατά τα φαινόμενα, αντιστοιχεί σε ένα μεγάλο μεταναστευτικό ρεύμα· έπειτα εμφανίζεται ο *homo sapiens neandertalius* (100.000 ετών, εξαφανίζεται γύρω στο 30.000· κρανιακή χωρητικότητα από 1.300 έως 1.700 κ.εκ· πρώτες τελετές και τελετουργίες), από τον οποίο δεν έχουμε βρει υπόλοιπα παρά μόνο στην Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή. Η γρήγορη μετάβαση (5.000 έτη) προς τον *homo sapiens sapiens*

(30.000 ετών· ο σύγχρονος άνθρωπος με μέση κρανιακή χωρητικότητα περίπου 1.400 κ.εκ.) μοιάζει να συντελέστηκε για πρώτη φορά στην Παλαισίνη (Qafzeh)· ορισμένα οστά υποδεικνύουν υβριδικές ενώσεις μεταξύ του *homo sapiens neadertalius* και του *homo sapiens sapiens*, τα οποία, μολονότι ανήκουν στο ίδιο είδος, τοποθετούνται σε παράλληλα στάδια της εξέλιξης. Πριν από περίπου 25.000 χρόνια συντελέστηκε η αποκαλούμενη νεολιθική επανάσταση, η οποία χαρακτηρίζεται από τη σύσταση μόνιμων οικισμών, τη γεωργία και την εξημέρωση των ζώων.

Τα χρονικά κενά είναι πολύ μεγάλα. Πώς να χρονολογήσουμε την εμφάνιση της γλωσσικής ικανότητας και την εμφάνιση των πρώτων γλωσσών; Η εγκεφαλική ανάπτυξη παίζει προφανώς ουσιαστικό ρόλο. Στους πονγκίδες έχει διαπιστωθεί πως ορισμένες εγκεφαλικές περιοχές λείπουν εντελώς ή εν μέρει (Ecclés, 1922, σ. 121 κ.ε.). Ο αυστραλοπίθηκος, εκεί όπου βρίσκεται η περιοχή του Broca (βλ. το σχήμα στη σ. 220), δεν διαθέτει παρά μία μικρή εξοείδηση. Η περιοχή του Broca αναπτύσσεται στον *homo habilis* και στον *homo erectus* και, κατά τα φαινόμενα, στον άνθρωπο του Νεάντερταλ φτάνει το μέγεθος και τη θέση που έχει στον *homo sapiens sapiens*. Διαθέτουμε ενδείξεις πως υπήρχε κάποια μορφή επικοινωνίας ήδη από την εποχή των πρώτων εργαλείων, τα οποία προϋποθέτουν τελεστικές αλυσίδες και μια συγκεκριμένη κοινωνική οργάνωση· ωστόσο, δεν μπορούμε να είμαστε βέβαιοι παρά μόνο με την εμφάνιση συμβολικών δραστηριοτήτων (τάφοι, γραφισμός των σπηλαίων). Ο έλεγχος των επικοινωνιακών συστημάτων δεν σημαίνει αναγκαστικά την παρουσία έναρθρου λόγου: γιατί ο άνθρωπος χρησιμοποίησε ήχους και, κατά συνέπεια, το ακουστικό-φωνητικό σύστημα; Σε γενικές γραμμές παραδεχόμαστε την πρακτική του ανωτερότητα: ευκολία εκπομπής (δεν απασχολεί κανένα μέρος του σώματος χρήσιμο για τη δουλειά, τη μάχη κ.λπ.) και γενικότητα λήψης (απόσταση, ανεξαρτησία από το φως). Τούτο όμως εξηγεί, στην καλύτερη περίπτωση, για ποιο λόγο η εξέλιξη επέλεξε αυτό το σύστημα², όχι για ποιο λόγο το σύστημα γεννήθηκε³. Διατυπώθηκε η άποψη πως η φώνηση συνιστά πιθανόν μετασχηματισμό των κραυγών που έχει τη δυνατότητα να εκπέμψει ο άνθρωπος. Ορισμένα σπονδυλωτά (και όχι μόνο τα πρωτεύοντα) χρησιμοποιούν παρόμοιο φωνητικό σύστημα, το οποίο σε αυτή την περίπτωση ελέγχεται από ένα εγκεφαλικό κέντρο, το «δακτυλιακό σύστημα», κάτω ακριβώς από το φλοιό του εγκεφάλου· στα βρέφη και στον άνθρωπο σε κατάσταση άγχους το σύστημα λειτουργεί ακόμη. Δεν πρόκειται, εντούτοις, για έναρθρο λόγο και τούτο μας επιτρέπει να υποθέσουμε πως το «ζωικό» και το ανθρώπινο σύστημα επικοινωνίας είναι ασυνεχή.

Η φώνηση απαιτεί έναν περίπλοκο μηχανισμό και το συντονισμό των οργάνων

που το απαρτίζουν (πνευμόνια, λάρυγγας, γλώσσα κ.λπ.). Μπορούμε να ακολουθήσουμε προς τα πίσω την εξέλιξή τους, το μόνο που μπορούμε όμως να καθορίσουμε με αυτό τον τρόπο είναι την εποχή που η γλώσσα είναι πλέον δυνατή και όχι την εποχή που εμφανίστηκε, γιατί καθένα από τα όργανα της φώνησης διαθέτει και άλλες λειτουργίες. Θα σημειώσουμε πάντως πως ο ανθρώπινος λάρυγγας βρίσκεται σε πολύ χαμηλότερη θέση απ' ό,τι στα υπόλοιπα πρωτεύοντα: η γλώσσα είναι πολύ πιο στρογγυλεμένη και ευκίνητη. Στον εγκέφαλο, η εγγύτητα μεταξύ των ινών της προβολής των χεριών και των ινών του προσώπου καθιστά δυνατή τη συσχέτιση γλώσσας και εργαλείων. Η μελέτη, εντούτοις, που διεξήγαγε ο Leroi-Gourhan γύρω από την ταυτόχρονη εξέλιξη των τεχνικών, από τη μία, και των χαρακτηριστικών της φυσιολογίας του ανθρώπου, από την άλλη, δείχνει πως, κατά πάσα πιθανότητα, ακόμα κι αν αρχικά υπήρχε ορισμένη σύνδεση μεταξύ τους, η καμπύλη της εξέλιξης των πρακτικών δεξιοτήτων καμπυλώνει σημαντικά μετά το πέρας της φυσιολογικής και εγκεφαλικής ανάπτυξης. Πρόκειται, λοιπόν, για πολιτισμικό φαινόμενο: το ουσιαστικό εδώ είναι η απελευθέρωση από τους φυσιολογικούς και φυσικούς περιορισμούς. Μπορούμε να υποθέσουμε πως το ίδιο ισχύει και για τη γλώσσα, έτσι όπως τη γνωρίζουμε και έτσι όπως αναπτύχθηκε μετά την ολοκλήρωση της βιολογικής εξέλιξης: ακόμα κι έτσι, όμως, δεν μαθαίνουμε τίποτε για την εμφάνιση των προηγούμενων, στοιχειωδέστερων συστημάτων επικοινωνίας. Το μόνο πρόβλημα είναι πως στο ζωικό βασίλειο δεν διαθέτουμε ανάλογα συστήματα, τα οποία θα μας επέτρεπαν να φτάσουμε με τρόπο συνεχή μέχρι την ανθρώπινη γλώσσα (Premack, 1986).

Το ερώτημα της φύσης και της προέλευσης της γλωσσικής ικανότητας υπήρξε αντικείμενο αναρίθμητων διερευνήσεων και έδωσε υλικό σε μεγάλες φιλοσοφικές διαμάχες. Κατά κάποιον τρόπο, παραδεχόμαστε πως η έρευνα σε αυτό τον τομέα σήμερα εξαρτάται από επιστημονικούς κλάδους τέτοιους, όπως η προϊστορία, οι νευροεπιστήμες και η ψυχολογολογία. Ωστόσο, κάτι τέτοιο δεν σημαίνει πως η φιλοσοφική συζήτηση εγκαταλείφθηκε μια για πάντα προς όφελος εξασφαλισμένων γνώσεων. Αρκεί να παρατηρήσουμε τον αξιωματικό τρόπο με τον οποίο η γενετική σχολή υπερασπίζεται τη θέση του εγγενούς χαρακτήρα της γλωσσικής ικανότητας και τον τρόπο με τον οποίο οι αντίπαλοί της τον απορρίπτουν, για να διαπιστώσουμε σε ποιο βαθμό τα πλαίσια των συζητήσεων καθορίζονται ακόμη από όρους που προέρχονται από την ιστορία της φιλοσοφίας. Έχουμε, ωστόσο, καθήκον να αξιολογήσουμε τη χρήση αυτών των πλαισίων. Αφορούν τη θεωρία της σκέψης-γλώσσας, τον ορισμό του ιδιαίτερου της χαρακτήρα, την ποικιλότητα των λειτουργιών της γλώσσας, τα ιδιαί-

τερα χαρακτηριστικά της ανθρώπινης γλώσσας, το ζήτημα της γλώσσας των ζώων και το ζήτημα της καταγωγής της γλώσσας. Είναι, ίσως, σε αυτό εδώ το ζήτημα που θα πρέπει να αναζητήσουμε μια από τις πλέον πρωτότυπες συνεισφορές της σύγχρονης φιλοσοφικής σκέψης στην ηπειρωτική ευρωπαϊκή παράδοση: αρνείται, δηλαδή, να απαντήσει στην ερώτηση περί της καταγωγής της γλώσσας, με άλλα λόγια σε μια ερώτηση επιστημονική. Υπερασπίζεται, έτσι, τη θέση του επιγενετισμού.

Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ της ΓΛΩΣΣΑΣ

Η φιλοσοφία της γλώσσας, ένα από τα πολυπληθέστερα και πλουσιότερα πεδία της φιλοσοφίας, βρίσκεται σε πλήρη θεωρητική άνθιση και συνεχή επιστημονική διεργασία.

Το βιβλίο αυτό αποτελεί μια συνθετική εργασία στην οποία τίθενται εκ νέου ζητήματα φιλοσοφίας της γλώσσας, όπως είναι η αυτοματοποίηση της ανθρώπινης επικοινωνίας και η ποικιλιότητα των γλωσσών. Παράλληλα προτείνονται καινούργιες θεωρητικές και τεχνικές κατευθύνσεις, όπως η γλωσσική ηθική. Ο τρόπος οργάνωσης του περιεχομένου του γύρω από ορισμένα θεμελιώδη και επανερχόμενα προβλήματα καθιστά το παρόν βιβλίο σημαντικό εγχειρίδιο αναφοράς. Απευθύνεται τόσο στους φοιτητές όσο και στους ερευνητές και μπορεί να συνοδεύσει τις μελέτες των φιλοσόφων, των γλωσσολόγων, των σημειολόγων, των ειδικών στις γνωσιακές επιστήμες καθώς και όλων όσοι βρίσκονται αντιμέτωποι με το ζήτημα της γλώσσας.

ISBN 960-375-764-0

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧΣΗΣ 3764